

УДК 371.1.001:008

Шурин О.І. – аспірантка РДГУ

Культуровідповідність як особистісна якість професійної підготовки майбутніх учителів

Гуманізація освіти, осмислення її мети, завдань та технологій відповідно до принципу культуровідповідності зумовлюють необхідність оновлення й модернізації системи підготовки вчителів до професійної діяльності. Так, зокрема, наприкінці ХХ-початку ХХІ століть значна увага приділяється розробці фундаментальних проблем вищої педагогічної освіти: створенню дидактичних систем та моделей підготовки майбутніх учителів, упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, перехід до європейських стандартів освіти та дослідженню культури вчителів, як їх особистісної професійної якості.

На важливості виховання у майбутніх вчителів такої професійної якості, як культура вчителя, наголошували П.Блонський, П.Каптерев, А.Макаренко, К.Ушинський, С.Шацький та багато інших видатних педагогів.

Культура вчителя стає предметом досліджень філософів, психологів, педагогів. Так, дослідженню загальнотеоретичних основ педагогічної культури вчителів присвячені праці О.Барабанщикова, Є.Бондаревської, В.Гриньова, В.Сластьоніна та інших вчених. Методологічний аспект культури вчителів досліджували В.Краєвський, В.Сластьонін; морально-естетичний – Н.Крилова; технологічний – М.Левіна, Н.Руденко; духовний – О.Сіяєва, Н.Щуркова та інші.

На думку зазначених вчених, культура вчителя проявляється в системі його професійних якостей та особливостях професійної діяльності, оскільки педагогічна культура є частиною загальної культури.

Метою нашої статті є аналіз психолого-педагогічної літератури щодо розкриття сутності такої особистісної професійної якості вчителя, як культуровідповідність, адже культура вчителя є одним з основних чинників організації навчального процесу й безпосередньо впливає на успішність його перебігу.

Необхідність передачі досвіду людства новим поколінням, підготовка молоді до життя і праці призвела до того, що навчання й виховання дуже рано виділилося в самостійну суспільну функцію.

Сучасна школа має на меті забезпечення фізичного, інтелектуального, соціального та духовного розвитку учнів, їх підготовку до самостійного життя й вибору майбутньої професії. Освітні заклади сприяють гуманному вихованню своїх учнів, які будуть творцями нового майбутнього суспільства.

Проблеми гуманізації знайшли віддзеркалення практично у всіх сучасних дослідженнях, присвячених визначенню мети освіти і виховання, сутності і технологіям педагогічного процесу (Ш.Амонашвілі, Є.Бондаревська, С.Сисоева, О.Суховірський, О.Шевнюк). Гуманізація освіти розглядається як процес, що стимулює і спрямовує розвиток особистості як суб'єкта творчої праці, пізнання і спілкування. Відтак, розвиток особистості відбувається як процес освоєння змісту культури, в якому освіта є засобом виховання культури.

З точки зору філософії культура визначається як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, уявлень про предмети матеріальної і духовної праці в системі соціальних норм, духовних цінностях, сукупності ставлень людини до природи, один до одного і до самої себе. Культура характеризує також особливості поведінки, діяльності людей в конкретних сферах суспільного життя.

У психології культура трактується як сукупність маніфестацій людської творчості і діяльності.

У педагогіці культура тлумачиться як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результаті продуктивної діяльності. Водночас культуру розуміють як рівень освіченості, вихованості людей та оволодіння певним видом діяльності.

Отже, освіта є соціальним інститутом, головна функція якого полягає у відтворенні культури в людині.

На межі ХХ-ХХІ століть принцип культуровідповідності набуває широкого значення. Так, А.Дістервег, цей принцип тлумачить як вимогу навчання у контексті культури, орієнтацію освіти на

зміст і цінності культури, освоєння її досягнень та їх відтворення, ухвалення соціокультурних норм і включення людини в їх подальший розвиток.

З погляду сучасної філософії, культурології, соціології, культура – дзеркало, в якому людина бачить і пізнає себе [1; 142]. Культура є історично визначеним рівнем розвитку суспільства. Вона проявляється в організації життя і діяльності людини, в її взаємовідносинах, в створених людьми матеріальних і духовних цінностях. Культура є способом духовного життя людей, яка проявляється і в професійній діяльності. В процесі виховання культури людина навчається всьому найкращому, передовому, що напрацьовано людством. Людина формується в процесі своєї професійної діяльності як культурно-історична істота, вивчає мову, прилучається до суспільних цінностей, традицій, властивих даному суспільству професійних навичок. Таким чином, людина – продукт загальнолюдської культури, її представник і носій [3; 47].

Способом життєдіяльності, інструментом реалізації індивідуальних творчих сил у людській діяльності називає культуру В.Сластьонін. Вчений подає своє визначення досліджуваного поняття, згідно з яким культура є системою таких, що історично розвиваються, надбіологічних програм людської поведінки і спілкування, які постають умовами відтворення і змінювання соціального життя в усіх його основних проявах [6; 82-83].

Під загальною культурою особистості вчителя Т.Іванова розуміє культурно-орієнтований творчий світогляд і поведінку, що засновані на позитивно-соціальному ставленні до себе та інших, професійно-педагогічної діяльності й дійсності. Загальна культура особистості вчителя будується на тлі позитивного ставлення до професії, самоусвідомлення себе мислячим суб'єктом культури, рефлексії, засвоєнні інваріантних способів мислення і творчої професійно-педагогічної діяльності, що, загалом, у системі підготовки вчителя вимагає інтеграції загальнонаукових, загальнокультурних, художньо-естетичних знань.

С.Гессен, вважає, що саме освіта визначає культуру індивіда і віддзеркалює її. На думку вченого, у ставленні до будь-якого народу, культура є сукупністю нескінченних цілей його буття. В свою чергу, у ставленні до індивіда, освіта залишається невичерпним завданням опанування культурного способу життя.

Так, згідно Є.Ільєнкова, існує 7 підходів до визначення поняття культури: антропологічний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, соціальний, функціональний, комунікативний та емпатійний [2; 51].

З позиції антропологічного підходу, культура постає як універсальний спосіб людського буття (Т.Ф.Кузнецова), сукупність особливостей, властивих людині (Є.Тейлор). Завдяки культурі людина пізнає свою власну природу, пізнає щастя, добро, справедливість.

Аксіологічний підхід (А.Швейцер та ін.) розглядає культуру як гармонізацію відносин між людьми, враховуючи їх цінності, ідеали. Як результат розвитку індивіда, котрий виявляється в його діяльності і поведінці розглядає культуру особистісно-діяльнісний підхід. В.Давидович, Е.Соколов згідно з цим підходом культурою називають систему особистісних цінностей і рівень оволодіння ними. Згідно з функціональним підходом, культура – спосіб здійснення людської діяльності і реалізації людських потреб.

Культура вважається системою умов життя і характеризує міжособистісні відносини з точки зору соціологічного підходу. Ю.Лотман, відповідно до даного підходу, культурою називає поняття колективне, форму спілкування між людьми, а В.Сагатовський називає її своєрідним сценарієм способу життя.

Культура – складна система програм поведінки, спілкування і діяльності в аспекті комунікативного підходу. Вона служить для закріплення життєвого соціального досвіду.

Емпатійний підхід тлумачить зміст культури наступним чином: культура – мисленнєве, інтелектуальне, емоційне проникнення в світ іншої людини, в її почуття, думки і бажання.

Майбутній учитель є суб'єктом спеціалізованої галузі культури – культури педагогічної, де ядром особистості виступають його суб'єктивні властивості: активність, усвідомленість дій, здатність до цілепокладання, здібність діяти в умовах свободи вибору, здатність до рефлексії, унікальність.

В.Сухомлинський, наголошуючи на схильності, любові до дітей як однієї з найбільш значущих рис особистості вчителя, пов'язує поняття культури з педагогічною культурою, зокрема з культурою прояву почуттів: „Якщо вчитель вдумливо аналізує свою роботу, в нього не може не виникнути інтересу до

теоретичного осмислення свого досвіду, бажання з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки між ланцюжками учнів і власною педагогічною культурою" [7; 449-450].

О.Барабанщиков педагогічну культуру вважає частиною особистої культури педагога, важливою складовою його загальної культури, в якій втілений його досвід виховання дітей. На його думку, педагогічна культура виявляється в усталених особливостях свідомості, поведінки і діяльності вчителя.

Сучасна психологія і педагогіка виходять із тези, згідно якої природне входження дитини в соціальне життя здійснюється тільки через оволодіння культурою. Відтак, основним простором діяльності педагога стає створення спеціально організованого культурного середовища, придатного для розвитку учня як особистості. Тому основними завданнями діяльності педагога в вище зазначеному середовищі стають допомога учню знайти своє місце в культурі, виховати в ньому певні моральні цінності, допомогти культурно самореалізуватися. Всі ці вміння вимагають відповідної підготовки вчителя, здатного культурно виховувати молоде покоління, навчати учнів бачити, відчувати, думати, адаптуватися до життя і творчо самореалізуватися, визначити свою життєву позицію в рамках наявної культури.

Відомо, що соціалізація дитини відбувається у процесі спільної діяльності і спілкування з оточуючими людьми в певному культурному середовищі. Її продуктами виступають ставлення індивіда до світу, його соціальна позиція, самосвідомість, світогляд, інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість привласнює собі певні надбання з соціального досвіду, переосмислює їх, надає їм власного значення і сенсу.

У процесі соціалізації освіта виявляє себе частиною культури, яка, з одного боку, є її частиною, а з іншого – впливає на її збереження і розвиток через людину, що здобуває освіту і таким чином опановує культуру. Реалізація культуротворчої функції передбачає відбір культуровідповідного змісту і відтворення в освітніх структурах культурних зразків і норм, що проєктують реальні елементи культурного середовища, культуровідповідного устрою суспільного життя людей. Необхідною умовою цього є не лише інтеграція освіти в культуру, а і навпаки, культури – в освіту. Культуру не можна зберегти інакше, як через людину [4; 5-10].

Практичне втілення культуровідповідності в освіті залежить від наявності в самого вчителя певного рівня культури. Саме на основі культури педагога визначається спосіб упровадження в освіті нових навчальних технологій, визначаються мета та завдання навчального процесу, а також способи їх досягнення. Тому можемо сказати, що сучасна культура є культурою діалогу вчителя та учнів.

В.Біблер відзначає, що культура за своєю природою взагалі діалогічна, а сучасна культура це виявляє найяскравіше, несе в собі енергію і силу діалогу, завдяки яким актуалізуються будь-які сенси культури, виявляє і формує себе особистість. Сучасна культура зорієнтована на самоцінність людини як унікальної особистості.

Тому завдання сучасної школи полягає не лише в навчанні та вихованні учнів, а й у формуванні в них культури, на основі якої вони зможуть осмислювати здобуті знання, знайомитися з ідеями різних культур.

Початковій школі у цьому випадку надається особлива роль. Вона має сформувати в учнів такі базові знання, вміння, навички, які сформують їх визначальне ставлення до пізнання навколишнього світу, створеного людиною. Початкова освіта має озброїти учнів способами пізнання і мислення, що розкривають і пояснюють оточуючий їх світ [5; 292-297].

Таким чином, сучасна педагогіка визначає нові методологічні прийоми навчання і виховання і ними стають філософія культури і філософія людини. Сучасна людина живе у світі культури, тому її знання має бути організоване як знання культури, і вчитель повинен уміти це робити. Культура повинна стати основою освіти, визначивши її структуру, логіку дії учителя та його учнів, стратегію і тактику організації освітнього процесу. А це вимагає від учителя нової системи здібностей, зокрема володіння загальною і професійною педагогічною культурою, виховання в особистості вчителя культуровідповідності, яка проявляється в самореалізації, самоствердженні і саморозвитку фахівця, оволодінні професійно важливими способами і нормами професійної діяльності, визначенні власної стратегії дій, особистих критеріїв і норм діяльності, незалежному мисленні та творчому здійсненні власної професійної педагогічної діяльності.

Узагальнюючи результати огляду наукових досліджень, присвячених проблемі культури вчителя, можна констатувати, що сьогодні в педагогіці ще не склалося єдиного розуміння щодо природи цього явища, його структури і сутності.

Джерельні приписи

1. *Актуальные проблемы культуры XX в.* / Под ред. В.И. Добрынина. – М., 1993. – 190 с.
2. *Ильенков Э.В.* Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 464 с.
3. *Мижериков В.А.* Введение в педагогическую деятельность: Уч. пособие для студ. пед. учебных заведений / В.А. Мижериков, М.Н. Ермоленко. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 268 с.
4. *Пальшкова І.О.* Вивчення особистості вчителя з позиції культурології / І.О.Пальшкова // Наша школа.– № 2. – Одеса, 2004.
5. *Пальшкова І.О.* Вивчення проблеми формування професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкової школи / І.О. Пальшкова // Педагогіка вищої та середньої школи. – № 15. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006.
6. *Сластенин В.А.* Методологическая культура учителя / В.А. Сластенин, В.Е. Тамарин // Сов. педагогика. – 1990. – № 7.
7. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – 272 с.

Резюме

Аналізується категорія культуровідповідності як особиста якість професійної підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: культуровідповідність, майбутні вчителі, професійна діяльність.

Summary

The category of kul'turovidpovidnosti as personal quality of professional preparation of future teachers is analysed.

Key words: kul'turovidpovidnist', future teachers, professional activity.